

DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2019.3.17.12>

УДК 159.9.019/.07:373.5

Снігур Ю.С.

ЗВ'ЯЗОК КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ЧИННИКАМИ МІКРОРІВНЯ

Снігур Ю.С. Зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти з чинниками мікрорівня. У статті на основі емпіричного дослідження визначено рівень вираженості копінг-стратегій у керівників закладів середньої освіти («орієнтація на вирішення завдань», «спрямованість на емоції», «уникання»: «соціальне відволікання», «відволікання»). Проаналізовано зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти з чинниками мікрорівня: а) організаційно-професійними характеристиками керівників (посада, рівень освіти, стаж трудової діяльності, стаж на посаді, яку обіймає в організації, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, відзнаки); б) соціально-демографічними характеристиками керівників (вік, стать, сімейний стан).

Ключові слова: копінг-стратегій, типи копінг-стратегій, організаційно-професійні чинники, соціально-демографічні чинники.

Снигур Ю.С. Связь копинг-стратегий руководителей учреждений общего среднего образования с факторами микроуровня. В статье на основе эмпирического исследования определен уровень выраженности копинг-стратегий руководителей учреждений общего среднего образования («ориентированность на решение задач», «направленность на эмоции», «избегание»: «социальное отвлечение», «отвлечение»). Проанализирована связь копинг-стратегии руководителей учреждений общего среднего образования с факторами микроуровня: а) организационно-профессиональными характеристиками руководителей (должность, уровень образования, стаж трудовой деятельности, стаж в должности, которую занимает в организации, квалификационная категория, педагогическое звание, отличия); б) социально-демографическими характеристиками руководителей (возраст, пол, семейное положение).

Ключевые слова: копинг-стратегии, типы копинг-стратегий, организационно-профессиональные факторы, социально-демографические факторы.

Постановка проблеми. У процесі подолання складних ситуацій, які виникають у професійної діяльності керівників закладів загальної середньої освіти, застосовуються різні механізми та форми активності, у тому числі і копінг-стратегії. Однак, аналіз наукових джерел свідчить, що бракує інформації про вплив на вибір копінг-поведінки таких чинників, як організаційно-професійні та соціально-демографічні, що, у свою чергу, й обумовило актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположниками поняття «копінг» є психологи Р. Лазарус та С. Фолькман, які визначали копінг-стратегії «стратегіями оволодіння та врегулювання взаємовідносин з навколишнім середовищем». Р. Лазарус у своїй книзі «Психологічний стрес і процес його подолання» звернувся до копінгу для опису усвідомлених стратегій подолання стресу й інших подій, що викликають тривогу. Ці автори ввели також у наш словник такі поняття, як життестійкість (hardiness) та стресостійкість [9].

Поняття «coping» походить від англійського «cope», що означає «переборювати», «справлятися», «долати», рідше – «боротися», «битися» (С.К. Нартова-Бочавер [11], І.П. Лапін [8]).

У зарубіжній психологічній літературі згаданий феномен уживається в поєднанні з іншими термінами: «coping-process», «coping-mechanism», «copingbehavior», «coping-stile», «coping-strategy», що в перекладі українською, відповідно, є: «копінг-процес», «копінг-механізм», «копінг-поведінка», «адаптивна опановуюча поведінка», «копінг-стратегія»,

«психологічне подолання». Така кількість термінів указує передусім, на значущість досліджуваного явища для психології і вимагає певних роз'яснень [7; 8; 9; 11; 12].

Результати теоретичних та емпіричних досліджень вказують на те, що копінг-поведінка – це результат взаємодії копінг-ресурсів та копінг-стратегій. Копінг-поведінка – свідомо, цілеспрямована форма ефективної адаптації особистості до вимог стресової ситуації, а копінг-стратегія – засоби управління стресовим фактором, що виникають як відповідь особистості на сприйняту загрозу. Також вирізняють копінг-ресурс – це набір характеристик особистості та соціального середовища, що дозволяють здійснювати оптимальну адаптацію до стресових ситуацій [12].

Проблема копінг-стратегій знайшла відображення в роботах ряду дослідників (В.В. Байдак [2]; Г.М. Дубчак [4]); І.П. Лапін [8], М. Мітіна [10]); Н.В. Родина [12], Т.А. Ткачук [13] та ін., в яких розкрито сутність копінг-стратегій, їх види, роль у життєдіяльності особистості.

Що стосується *освітніх організацій*, то, окрім вивчення психологічних особливостей управління освітніми організаціями в цілому [1; 3; 5; 6] та аналізу психологічних особливостей діяльності вчителя [2], вченими досліджено окремі аспекти проблеми копінг-стратегій педагогічних працівників: дослідження факторів стресостійкості вчителів (К.А. Чельник [15]); зв'язок копінг-поведінки з індивідуально-психологічними особливостями вчителя-педагога (А. В. Кіась [7]), копінг-стратегії в ситуації конфлікту та вплив педагогічного стажу на вибір стратегії (А.Ю. Цепков [16]) та ін. Що стосується керівників закладів загальної середньої освіти, то раніше особливості копінг-стратегій даної професійної групи, зокрема, в контексті впливу на них чинників мікрорівня, не виступали предметом спеціального дослідження.

Виходячи із актуальності та недостатньої розробки проблеми, нами визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати рівень вираженості копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти.
2. Дослідити зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (організаційно-професійними характеристиками керівників).
3. Дослідити зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (соціально-демографічними характеристиками керівників).

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Для дослідження зв'язків копінг-стратегій із організаційно-професійними та соціально-демографічними чинниками мікрорівня використовувалась методика *«Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях»* [14], яка дає можливість визначити такі копінг-стратегії: «орієнтація на вирішення завдань», «спрямованість на емоції», «уникання»: «соціальне відволікання», «відволікання».

З огляду на наявні в літературі розробки (Л.М. Карамушка [5; 6], до організаційно-професійних характеристик керівників закладів загальної середньої освіти було віднесено: посада в організації; рівень освіти; тип освіти; загальний стаж трудової діяльності; стаж роботи на посаді; кваліфікаційна категорія; педагогічне звання; відзнаки. Група соціально-демографічних характеристик включає такі показники: вік; стать; сімейний стан. Для дослідження цих чинників була використана авторська анкета-паспортичка.

Дослідження проводилось у 2018 році у Київській області та в місті Києві. В опитуванні взяло участь 191 працівник освітніх організацій, з них: директори навчальних закладів (23,0%), заступники директорів навчального закладу (30,9%), керівники робочої (творчої) групи (31,9%), керівники кафедр (методоб'єднання) (14,1%).

Організація дослідження базувалась на основі загальних підходів до здійснення психологічного дослідження. Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Для статистичної обробки та аналізу даних використовувались такі методи: описова статистика та кореляційний аналіз.

Проаналізуємо отримані дані.

1. Аналіз копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти.

Дослідивши рівень вираженості копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти, які наведені у *табл. 1*, можна дійти висновку, що дана категорія осіб найбільше використовує копінг-стратегію «орієнтація на вирішення завдань». Високий та середній рівні вираженості даної копінг-стратегії виявлено у 60,2% та 22,5% опитаних відповідно. Даний тип реакції на кризову ситуацію починається з отримання якомога надійнішої інформації щодо тих обставин, у яких опинилася людина. Центральним моментом цієї стратегії є прийняття рішення та здійснення конкретних дій, прагнення безпосередньо мати справу з критичними проблемами.

Таблиця 1

Рівень вираженості копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти (у % від загальної кількості опитаних)

Копінг-стратегії керівника закладів загальної середньої освіти	Високий рівень	Середній рівень	Низький Рівень
Орієнтація на вирішення завдань	60,2	22,5	17,3
Спрямованість на емоції	45,0	39,3	15,7
Соціальне відволікання	36,6	42,9	20,4
Уникнення	34,0	35,1	30,9
Відволікання	28,3	46,1	25,7

Далі слідує копінг-стратегія «спрямованість на емоції», яка націлена на управління почуттями, викликаними кризовими подіями, і на підтримку емоційної рівноваги. Високий та середній рівень вираженості цієї стратегії зафіксовано у 45,0% та 39,3% опитаних відповідно.

Наступною за рівнем вираженості у менеджерів освіти виступає копінг-стратегія «соціальне відволікання» та «відволікання». Високий та середній рівні вираженості цих копінг-стратегій виявлено у 36,6% та 42,9% відповідно (стратегія «соціальне відволікання») та у 28,3% та 46,1% опитаних відповідно (стратегія «відволікання»). Це активні поведінкові копінг-стратегії, застосовуючи які, людина для ефективного розв'язання проблеми звертається по допомогу і підтримку. Проте у використаній нами методиці є певне розмежування в тому, що копінг-стратегія «соціальне відволікання» спрямована на сім'ю, друзів, довколишнє середовище тощо, а копінг-стратегія «відволікання» – це переключення на інші види діяльності (хобі, відвідування музеїв, виставок, історичних місць, заняття сортом тощо).

Високий та середній рівень вираженості копінг-стратегії «уникнення» зафіксовано у 34,0% та у 35,1% опитаних відповідно. Дана стратегія характеризується прагненням до усамітнення, уникненням неприємних переживань та думок, прагненням відкласти розв'язання проблем або «сховатися» від них: керівник бере відпустку; віддаляється від ситуації; намагається більше спати тощо.

Таким чином, можна зробити висновок як про *позитивні*, так і про *негативні аспекти* використання керівниками закладів загальної середньої освіти копінг-стратегій. Так, наприклад, до позитивних аспектів можна віднести те, що переважна більшість опитаних керівників у своїй професійній діяльності обирають таку *конструктивну копінг-стратегію*, як «орієнтація на вирішення завдань». Про це свідчить той факт, що 82,7% опитаних мають високий та середній рівень вираженості цієї копінг-стратегії. Разом із тим, досить значна частина опитаних (74,4%) орієнтуються на використання *неконструктивної копінг-стратегії* «уникнення», оскільки вони мають високий та середній рівень вираженості цієї стратегії. Думається, що ця проблема (щодо конструктивності-неконструктивності інших копінг-стратегій) потребує свого подальшого осмислення.

2. Зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (організаційно-професійними характеристиками керівників).

Далі проаналізуємо зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (організаційно-професійними характеристиками керівників). Дані, які стосуються вирішення цього завдання дослідження, представлено в *табл. 2* та *табл. 3*.

Як видно з *табл. 2*, у процесі дослідження встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок такого чинника, як *«посада»*, з копінг-стратегією *«відволікання»* ($r_s = -0,303$, $p < 0,01$), що свідчить про те, що чим вища посада, тим рідше використовується неконструктивна копінг-стратегія *«відволікання»*.

У процесі дослідження також було встановлено негативний статистично значущий зв'язок між *«стажем трудової діяльності»* і такими копінг-стратегіями, як: *«орієнтація на вирішення завдань»* ($r_s = -0,249$, $p < 0,01$); *«спрямованість на емоції»* ($r_s = -0,174$, $p < 0,05$); *«уникнення»* ($r_s = -0,188$, $p < 0,01$). Суть цього зв'язку полягає в тому, що зі збільшенням стажу трудової діяльності керівників закладів загальної середньої освіти використання вказаних вище стратегій зменшується. Очевидно, можна говорити про те, що зі збільшенням стажу діяльності керівники орієнтуються на використання стратегій, пов'язаних із відволіканням.

Окрім того, встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок між *«стажем на посаді, яку обіймає в організації»* керівник закладу загальної середньої освіти, і такими копінг-стратегіями, як: *«орієнтація на вирішення завдань»* ($r_s = -0,310$, $p < 0,01$); *«спрямованість на емоції»* ($r_s = -0,192$, $p < 0,01$) (*табл. 2*). Як видно з показників, зі збільшенням стажу на посаді, яку обіймає в організації керівник закладу загальної середньої освіти, збільшується рівень вираженості названих показників копінг-стратегій, які в цілому мають конструктивний характер.

Стосовно такого показника, як *«рівень освіти»*, то наше емпіричне дослідження не виявило жодного зв'язку копінг-стратегій із цією організаційно-професійною характеристикою керівників.

Таблиця 2

Зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із організаційно-професійними чинниками мікрорівня (група 1)

Копінг-стратегії	Посада	Рівень освіти	Стаж трудової діяльності	Стаж на посаді, яку обіймає в організації
Орієнтація на вирішення завдань	0,072	0,000	-0,249**	-0,310**
Спрямованість на емоції	-0,083	0,060	-0,174*	-0,192**
Уникнення	-0,133	-0,095	-0,188**	-0,097
Відволікання	-0,303**	-0,113	-0,133	-0,046
Соціальне відволікання	0,103	-0,191	-0,125	-0,057

Стосовно такого чинника, як *«кваліфікаційна категорія»*, встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок між *«кваліфікаційною категорією»* менеджера освіти і такими копінг-стратегіями, як *«орієнтація на вирішення завдань»* ($r_s = -0,183$, $p < 0,05$) та *«спрямованість на емоції»* ($r_s = -0,149$, $p < 0,05$) (*табл. 3*). Тобто мова йде про те, що із підвищенням кваліфікаційної категорії у керівників закладів загальної середньої освіти зменшуються копінг-стратегії, які спрямовані на вирішення професійних завдань.

Стосовно такого чинника, як *«відзнаки»*, було встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок із показником: *«орієнтація на вирішення завдань»* ($r_s = -0,281$, $p < 0,01$) (*табл.*

3), що свідчить про те, що зі збільшенням кількості відзнак зменшується використання цієї стратегії.

Щодо такого показника, як «педагогічне звання», то наше емпіричне дослідження не виявило жодного зв'язку копінг-стратегій із таким організаційно-професійними чинником.

Отже, дослідження виявило зв'язок копінг-стратегій із низкою організаційно-професійних чинників мікрорівня.

Таблиця 3

Зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із організаційно-професійними чинниками мікрорівня (група 2)

Показники зв'язку копінг-стратегій із організаційно-професійними чинниками мікрорівня	Кваліфікаційна категорія	Педагогічне звання	Відзнаки
Орієнтація на вирішення завдань	-0,183*	0,083	-0,281**
Спрямованість на емоції	-0,149*	-0,019	-0,149
Уникнення	-0,092	-0,039	-0,064
Відволікання	-0,012	-0,069	-0,045
Соціальне відволікання	-0,132	0,030	0,019

3. Зв'язок копінг-стратегії керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (соціально-демографічними характеристиками керівників).

І, насамкінець, проаналізуємо зв'язок копінг-стратегії керівників закладів загальної середньої освіти із чинниками мікрорівня (соціально-демографічними характеристиками керівників).

Як видно із табл. 4, у процесі емпіричного дослідження було встановлено *негативний* статистично значущий зв'язок такого чинника, як «**вік**», з такими копінг-стратегіями: «орієнтація на вирішення завдань» ($rs=-0,148$, $p<0,05$); «уникнення» ($rs=-0,191$, $p<0,01$); «соціальне відволікання» ($rs=-0,142$, $p<0,05$). Суть цього зв'язку полягає в тому, що в міру того, як підвищується вік менеджерів освіти вказані показники копінг-стратегій зменшуються.

Таблиця 4

Зв'язок копінг-стратегій керівників закладів загальної середньої освіти із соціально-демографічними чинниками мікрорівня

Показники зв'язку копінг-стратегій із соціально-демографічними чинниками мікрорівня	Вік	Стать	Сімейний стан
Орієнтація на вирішення завдань	-0,148*	0,051	0,049
Спрямованість на емоції	-0,061	0,061	0,065
Уникнення	-0,191**	0,231**	0,010
Відволікання	-0,101	0,275**	0,017
Соціальне відволікання	-0,142*	0,074	-0,100

Стосовно такого чинника, як «**стать**» було встановлено *позитивний* статистично значущий зв'язок ($p<0,01$) з такими чинниками, як: «уникнення» ($rs=0,231$, $p <0,01$); «відволікання» ($rs=0,275$, $p <0,01$). Мова йде про те, що у жінок копінг-стратегії «уникнення» і «відволікання» використовуються більше, ніж у чоловіків.

Отже, дослідження виявило вплив соціально-демографічних характеристик керівників на вираженість окремих копінг-стратегій керівників закладів середньої освіти.

Висновки:

1. Дослідження показало, що керівники закладів загальної середньої освіти використовують як конструктивні, так і неконструктивні копінг-стратегії.

2. За допомогою кореляційного аналізу було досліджено зв'язок окремих копінг-стратегій із організаційно-професійними чинниками мікрорівня (*посада, рівень освіти, стаж трудової діяльності, стаж на посаді, яку обіймає в організації, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, відзнаки*).

3. Дослідження, яке здійснювалося за допомогою кореляційного аналізу, виявило зв'язок соціально-демографічних чинників мікрорівня (*вік, стать, сімейний стан*) з окремими копінг-стратегіями.

Щодо перспектив подальших досліджень, то ми вбачаємо їх у виявленні зв'язків копінг-стратегій із психологічними чинниками мікрорівня.

Список використаних джерел

1. Алексеева О. І. Дизайн тренінгу «Розвиток конкурентоздатності управлінського персоналу освітніх організацій державної форми власності» / О. І. Алексеева // Психологічні особливості розвитку організаційної культури в системі державної служби, освіти, промисловості та бізнесу : тези ІХ Міжнародної конф. з організаційної та економічної психології (30–31 травня 2013 року, м. Київ) / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К.-Алчевськ : Дон ДТУ, 2013. – С. 128–130.
2. Байдак Т. М. Анализ социотипов преподавателя как способ диагностики качества образовательного процесса / Т. М. Байдак, Е. Б. Дворцова // Теорія і практика упр. соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціол. – 2007. – № 3. – С. 64–72.
3. Вознюк А. В. Особливості дослідження психологічних проблем управління педагогічними працівниками / А. В. Вознюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2011. – Т. І : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – 2011. – Вип. 32. – С. 257–261.
4. Дубчак Г. М. Аналіз стратегій копінг-поведінки майбутніх фахівців соціально-економічних професій / Г. М. Дубчак // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – Херсон : ВД «Гельветика», 2016. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 28–39.
5. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти: [монографія] / Л. М. Карамушка. – К. : Ніка-центр, 2000. – 331 с.
6. Карамушка Л. М. Концептуальні засади дослідження підготовки практичних психологів до надання психологічної допомоги управлінському персоналу організацій / Л. М. Карамушка // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. ; за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2001. – Вип. 2 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – С. 260–268.
7. Кіась А. В. Взаємозв'язки копінг-стратегій вчителів з індивідуально-психологічними властивостями / А. В. Кіась // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – 2012. – Вип. 38. – С. 178–185.
8. Лапин И. П. Зачем «копинг», когда есть «совладание»/ И. П. Лапин // Социальная и клиническая психиатрия. – 1999. – Т. 9. – Вып. 2. – С. 57–59.
9. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус, С. Фолкман // Эмоциональный стресс / [под ред. Л. Леви]. – 1999. – 152 с.
10. Митина Л. М. Психология профессионального развития личности: теоретико-методологические проблемы [Текст] / Л. М. Митина // Рос. науч. журн. – 2010. – №1(14). – С. 57–63.
11. Нартова-Бочавер С. К. «Coping-behavior» в системе понятий психологии личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – №5. – С. 20–30.
12. Родина Н. В. К проблеме соотношения понятий «копинг-стратегии» і защитные механизмы». Психодинамический подход / Н. В. Родина // Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність : м-ли Всеукр. науково-практичн. конф. – К. : Либідь. – 2006. – С. 98–104.
13. Ткачук Т. А. Копінг-поведінка: стратегії та засоби реалізації : монографія / Т. А. Ткачук. – Ірпінь : Нац. Ун-т ДНС України, 2011. – 286 с.

14. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии. 2002. – С. 442–444.
15. Чельник К. А. Стресостійкість учителя / К. А. Чельник // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – №2. – С. 10–12.
16. Цепков А. Ю. Копинг-поведение учителя: специфика и динамика стратегий реагирования в конфликтах в зависимости от стажа профессиональной деятельности / А. Ю. Цепков // Теория и практика общественного развития. – 2017. – №1. – С. 54–57.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Aliksieieva O. I. Dyvain treninhu «Rozvytok konkurentozdatnosti upravlinskoho personalu osvity orhanizatsii derzhavnoi formy vlasnosti» / O. I. Aliksieieva // Psykholohichni osoblyvosti rozvytku orhanizatsiinoi kultury v systemi derzhavnoi sluzhby, osvity, promyslovosti ta biznesu : tezy IX Mizhnarodnoi konf. z orhanizatsiinoi ta ekonomichnoi psykholohii (30–31 travnia 2013 roku, m. Kyiv) / za nauk. red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K.-Alchevsk : Don DTU, 2013. – S. 128–130.
2. Bajdak T. M. Analiz sociotipov prepodavatelja kak sposob diagnostiki kachestva obrazovatel'nogo processa / T. M. Bajdak, E. B. Dvorcova // Teoriia i praktyka upr. sots. systemamy: filos., psykholohiia, pedahohika, sotsiol. – 2007. – № 3. – S. 64–72.
3. Vozniuk A. V. Osoblyvosti doslidzhennia psykholohichnykh problem upravlinnia pedahohichnymy pratsivnykamy / A. V. Vozniuk // Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. : A.S.K., 2011. – T. I : Orhanizatsiina psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – 2011. – Vyp. 32. – S. 257–261.
4. Dubchak H. M. Analiz stratehii kopinh-povedinky maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii / H. M. Dubchak // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii : Psykholohichni nauky. – Kherson : VD «Helvetyka», 2016. – Vyp. 1. – T. 2. – С. 28–39.
5. Karamushka L. M. Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity: [monohrafiia] / L. M. Karamushka. – K. : Nikatsentr, 2000. – 331 s.
6. Karamushka L. M. Kontseptualni zasady doslidzhennia pidhotovky praktychnykh psykholohiv do nadannia psykholohichnoi dopomohy upravlinskomu personalu orhanizatsii / L. M. Karamushka // Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. pr. ; za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky / In-t psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. – K., 2001. – Vyp. 2 : Sotsialna psykholohiia. Psykholohiia upravlinnia. Orhanizatsiina psykholohiia. – S. 260–268.
7. Kiias A. V. Vzaiemozviazky kopinh-stratehii vchyteliv z individualno-psykholohichnymy vlastyvostiamy / A. V. Kiias // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 12 : Psykholohichni nauky. – 2012. – Vyp. 38. – S. 178–185.
8. Lapin I. P. Zachem «koping», kogda est' «sovladanie»/ I. P. Lapin // Social'naja i klinicheskaja psihiatrija. – 1999. – T. 9. – Vyp. 2. – S. 57–59.
9. Lazarus R. Teoriia stressa i psihofiziologicheskie issledovaniia / R. Lazarus, S. Folkman // Jemocional'nyj stress / [pod red. L. Levi]. – 1999. – 152 s.
10. Mitina L. M. Psihologija professional'nogo razvitija lichnosti: teoretiko-metodologicheskie problemy [Tekst] / L. M. Mitina // Ros. nauch. zhurn. – 2010. – №1(14). – S. 57–63.
11. Nartova-Bochaver S. K. «Coping-behavior» v sisteme ponjatij psihologii lichnosti / S. K. Nartova-Bochaver // Psihologicheskij zhurnal. – 1997. – №5. – S. 20–30.
12. Rodina N. V. K probleme sootnoshenija ponjatij «koping-strategii» i zashhitnye mehanizmy». Psihodinamicheskij pohod / N. V. Rodina // Tendentsii rozvytku psykholohii v Ukraini: istoriia ta suchasnist : m-ly Vseukr. naukovopraktychn. konf. – K. : Lybid. – 2006. – S. 98–104.
13. Tkachuk T. A. Kopinh-povedinka: stratehii ta zasoby realizatsii : monohrafiia / T. A. Tkachuk. – Irpin : Nats. Un-t DNS Ukrainy, 2011. – 286 s.
14. Fetiskin N. P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo Instituta Psihoterapii. 2002. – С. 442–444.
15. Chelnyk K. A. Stresostiikist uchytelia / K. A. Chelnyk // Vidkrytyi urok: rozrobky, tekhnolohii, dosvid. – 2008. – №2. – S. 10–12.
16. Cepkov A. Ju. Koping-povedenie uchitelja: specyfika i dinamika strategij reagirovanija v konfliktah v zavisimosti ot stazha professional'noj dejatel'nosti / A. Ju. Cepkov // Teoriia i praktika obshhestvennogo razvitija. – 2017. – №1. – S. 54–57.

Snigur, Y.S. Relationship between comprehensive school principals' coping strategies and micro-level factors. The article discusses the content of stress-coping strategies and their relationship to coping behavior and coping resources. The author analyzes the results of empirical research related to the levels of comprehensive school principals' coping strategies (task orientation, emotion orientation, avoidance: social distraction, distraction). It has been shown that comprehensive school principals' use both constructive and non-constructive coping strategies. The author considers the relationships between the coping strategies used by comprehensive school principals' and the factors of micro-level, which include the comprehensive school principals' organizational and professional characteristics (position, level of education, work experience, experience in a given position, qualification category, pedagogical rank, awards) and social and demographic characteristics (age, gender, marital status).

The author also discusses the prospects for further research.

Keywords: coping strategies, types of coping strategies, organizational and professional factors, social and demographic factors

Відомості про автора

Снігур Юлія Сергіївна, аспірантка лабораторії організаційної психології та соціальної психології, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Snigur, Yulia S., PhD student, Laboratory of Organizational and Social Psychology, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: Snigur2007@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3150-7870>

Отримано 10 червня 2019 р.

Рецензовано 8 липня 2019 р.

Прийнято 15 липня 2019 р.